

МІСЦЕ І РОЛЬ МІКРО- І МАКРОЕКОНОМІКИ В ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ

Мікро- і макроекономіка визначаються як окремі частини сучасної економічної теорії, що утверджують теоретичну платформу всієї економічної науки.

Ключові слова: економічна теорія, макроекономіка, мікроекономіка, політична економія.

Постановка проблеми. Дослідження мікро- і макроекономіки як складових сучасної економічної теорії відповідає потребам формування єдиного поняттєво-категоріального апарату, однозначного розуміння економічних законів, явищ і процесів як у вітчизняній, так і світовій економічній науці.

Аналіз останніх досліджень засвідчує актуальність системного підходу в роботах учених-економістів, які акцентують увагу на необхідність уніфікації знань із мікро- і макроекономіки, що є первинними у формуванні нової економічної культури як необхідної умови виховання нової генерації учасників ринкової економіки в Україні. Цю проблему розглянуто у працях В. Базилевича, А. Гальчинського, О. Горбачевської, А. Гриценка. І. Малого, С. Панчишина, Т. Смовженко, Г. Стеблій, А. Чухна та ін.

Мета наукової статті – визначення місця і ролі мікро- та макроекономіки в економічній науці на основі узагальнення досліджень різних наукових шкіл і поглядів учених-економістів.

Виклад основного матеріалу. Економічна теорія як теоретико-методологічна основа всієї економічної науки розвивається шляхом узагальнення фактів реальної дійсності, згідно з історичним процесом економічного розвитку. В усій сукупності різноманітних економічних категорій вона прагне систематизації та встановлення певного логічного порядку. Що більше категорій, то глибший рівень розвитку науки. Що більше розвивається наука, то необхіднішою є систематизація її компонентів, які визначають предмет цієї науки, пояснюють внутрішні зв'язки і закономірності.

Сучасна економічна теорія, яку вивчають в Україні через призму мікро- і макроекономіки, намагається прямувати в руслі світової економічної думки та формує єдиний поняттєво-категоріальний апарат, тобто світову економічну мову, започатковує визнання єдиної анатомії економічної науки.

Знання українських учених-економістів, а також фахівців – фінансистів і банкірів потребує нині уніфікації щодо вимог сучасної економічної

теорії, чіткості та усунення розбіжностей у визначенні понять і категорій як вітчизняної, так і світової економічної науки. Адже розуміння термінології, економічних законів, явищ і процесів є первинним у формуванні нової психології та економічної культури, а також у вихованні нової генерації учасників ринкової моделі економіки в Українській державі. Тому нове вітчизняне видання «Енциклопедія для банкіра, том 1 (історична і теоретична частини)», яке вийшло у світ на початку 2013 року і було підготовлене за науковим проектом УБС НБУ, певною мірою розв'язує цю проблему [5, с. 5–351]; узагальнює традиції української економічної школи щодо формування термінології грошового обігу, кредиту та банківництва; розглядає світові досягнення лауреатів Нобелівської премії в цій галузі з урахуванням еволюційного розвитку економічної науки; визначає поняття, терміни та категорії макроекономіки, мікроекономіки і фондового ринку як важливого елементу монетарної економіки на основі єдиного методологічного підходу сучасної економічної теорії.

Мікроекономіка як складова сучасної економічної теорії у своєму розвитку випереджує макроекономіку. Вона вивчає ефективність функціонування окремих механізмів економічної системи і структурних елементів національної економіки, а також з'ясовує: 1) як приймаються рішення на ринку його суб'єкти – покупці і продавці; 2) як встановлюють ринкові ціни на різні товари і послуги; 3) як, виходячи з установлених цін, здійснюється розподіл виробничих ресурсів. Через це мікроекономіку часто називають «теорією цін», оскільки предметом її дослідження є механізм розподілу ресурсів, а головний індикатор цього механізму – ціна [1, с. 8].

Теоретико-методологічну основу мікроекономіки започаткував маржиналізм – наукова течія, що виникла в 70-ті роки XIX століття. Маржинальний, або граничний, означає додатковий. У своєму аналізі маржиналісти використовують два основні принципи: 1) рідкість та обмеженість виробничих ресурсів; 2) раціональна поведінка споживача і виробника на ринку. На цій підставі розробляється модель оптимальної поведінки ринкових суб'єктів, за якої максимальні вигоди досягаються за мінімуму витрат. Саме тут уперше застосовується метод граничних величин, який запозичено з математики.

Для мікроекономіки найбільш фундаментальною в науковому плані в той період стала робота англійського економіста А. Маршалла «Принципи економікс» (1890 р.), де вчений називає політичну економію чистою і прикладною наукою, без впливу політики [7, с. 56]. Тому і запропонував використовувати більш широкий термін – «економічна наука» або «економікс» на противагу терміну «політична економія», який запровадив французький економіст Антуан Монкрет'єн, коли 1715 року видав працю «Трактат політичної економіки», де економіка розглядалася як наука про організацію і управління суспільною господаркою. Методологія А. Маршалла характеризується:

1) поєднанням теорій граничної корисності і витрат виробництва; 2) застосуванням кількісного і математичних методів; 3) аналізом функціональних залежностей; 4) дослідженням проблеми економічної рівноваги. Це говорить про використання якісно нового методологічного інструментарію – системного підходу до дослідження ринкового механізму, функціональної характеристики взаємозв'язку економічних показників.

Варто зазначити, що маржиналізм пов'язаний із формуванням математичної школи в економічній науці, яка представлена працями У. Джевонса, О. Курно, Л. Вальраса, В. Парето, К. Вікселя, Г. Касселя. Математичний метод було покладено в основу методології теорії часткової і загальної рівноваги [8, с. 128–129].

З часом мікроекономіка почала розвиватися не лише на основі неокласики, а й завдяки новим науковим дослідженням інших економічних шкіл, особливо неонституціоналізму, який виник ще у 20–30-х роках ХХ століття на базі історичної школи. Назва цього напрямку походить від назви книги Дж. Комонса «Інституційна економіка», яка вийшла 1924 року в Нью-Йорку. Однак засновником цього напрямку вважають Торстейна Б. Веблена (1857–1929). Институціоналісти критикують усі традиційні школи за відрив їхнього аналізу від соціальних проблем і обґрунтовують необхідність соціологізації економічної теорії [4, с. 42]. Щодо неокласичних традицій, то вони почали посилено орієнтувати мікроекономіку на вирішення завдань економічної практики.

ХХ століття змінило економіку західних країн. Велика депресія 1929–1933 років не підтвердила ні одного з постулатів неокласики – здатності ринкової економіки швидко повертатися до повної зайнятості після збурень і потрясінь. Економічна теорія почала інтенсивно досліджувати умови забезпечення економічної рівноваги національної економіки загалом і напрямки підвищення ефективності функціонування економічних систем. Основні положення нової макроекономічної теорії запропонував англійський економіст Дж. М. Кейнс, який у своїй всесвітньо відомій праці «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» (1936 р.) піддав гострій критиці неокласичну школу і висунув тезу про те, що ринкова рівновага в національній економіці може досягатися і за неповної зайнятості. А для усунення останньої необхідне втручання держави шляхом стимулювання сукупного попиту. Саме Дж. М. Кейнс прийнято вважати основоположником макроекономіки, ідеї якого справили глибокий вплив на подальший розвиток економічної теорії і на економічну політику.

Для реалізації предмета дослідження Дж. М. Кейнс використовує новий поняттєвий апарат. Він запроваджує такі поняття, як система національних рахунків (СНР), ефективний попит, гранична схильність до спожив-

вання і заощадження, гранична ефективність капіталу, сукупні попит і пропозиція, повна зайнятість та ін.

Загалом центральним моментом макроекономічного аналізу є теорія відтворення всього суспільного капіталу, на якій базується програма державного регулювання економіки. Однак Дж. М. Кейнс не займається дослідженням суті відтворювального процесу, а присвячує макроекономічний аналіз дослідженню сукупних економічних процесів за допомогою функціональних залежностей між агрегативними величинами. Ще однією рисою методології кейнсіанства стало використання «психології публіки», що обумовлює переважання кількісного аналізу в кейнсіанському дослідженні [9, с. 425].

Кейнсіанці, по суті, заперечували всеохоплюючу регулятивну роль ринку, вважаючи, що її має виконувати держава і великі господарські об'єднання. Однак практика засвідчила: державне втручання в економіку дає позитивні результати, але повністю уникнути спадів виробництва, безробіття, інфляції – не може. Саме це стало причиною реанімації поглядів неокласиків щодо ролі держави в економіці. Тому еволюція кейнсіанства наприкінці 1940 – на початку 1950-х років обумовлена появою праць таких економістів, як Е. Домар, Д. Харрод, Д. Хамберг, А. Хансен та інші, які стали представниками неокейнсіанської теорії економічного зростання [8, с. 246].

Неокейнсіанці змінюють предмет дослідження. На противагу економічній статистиці Дж. М. Кейнса вони аналізують проблеми економічної динаміки. В основному методологічні традиції кейнсіанства продовжуються, але з певними модифікаціями: 1) теорія розрахована на модель розширеного відтворення, яка не абстрагується від змін, що проходять у продуктивних силах; 2) розроблено специфічні формули економічної динаміки, моделі економічного зростання. Основне завдання – визначення типу економічного зростання, темпу зростання для забезпечення повної зайнятості робочої сили у тривалій перспективі і вироблення рекомендацій для забезпечення стабільного зростання; 3) важливим інструментом стає метод маневрування державними видатками залежно від економічної кон'юнктури. Це дозволило перейти від теорій антициклічного регулювання до теорій економічного зростання, метою яких є визначення шляхів забезпечення стабільних темпів економічного розвитку.

У 70-х роках ХХ століття в неокласичному напрямі економічної науки виникла школа, яка виступила за збереження старих принципів побудови економіки: приватної власності, вільного підприємництва, ринкового саморегулювання і невтручання держави в економіку. В широкому розумінні слова – це неоконсерватизм, який представлений трьома науковими теоріями: 1) монетаризмом (Чиказька школа на чолі з Мілтоном Фрідманом), представники якого акцентують на тому, що всі значні зміни в господарському житті пов'язані

передовсім з емісією грошей, тобто зі змінами в кількості грошей у національній економіці; 2) теорію раціональних сподівань (наукова школа, яка сформувалась у 1970–1980-х роках, а найвідомішим її представником є Роберт Лукас). Основні постулати цієї школи полягають у тому, що сподівання (очікування) відіграють важливу роль у національній економіці, бо впливають на поведінку всіх учасників ринкового процесу; економічні суб'єкти поведуться раціонально на підставі всієї наявної інформації; макроекономічна політика не може вплинути на реальні економічні змінні; 3) економікою пропозиції (теорія, що завоювала популярність наприкінці 1970 – на початку 1980-х років). Одним із головних постулатів теорії «економіки пропозиції» є стимулювання приватної ініціативи і підприємництва та звуження втручання держави в господарське життя. Інші важливі постулати цієї теорії: зниження податків, скорочення державних видатків тощо [4, с. 42]. Усі ці три теорії дозволили розробити модель макроекономічного регулювання, в основі якої – відродження ринкового саморегулювання і стимулювання приватного підприємництва. Однак жодна з цих теорій не змогла довести свою безумовну перевагу.

Закономірним стало виникнення школи «великого неокласичного синтезу», яка узагальнила теоретичні і практичні досягнення різних концепцій та усунула протистояння між кейнсіанством і неоконсерватизмом і запропонувала третій тип макрорегулятора, який характеризується такими ознаками: 1) поєднання стабільності державного управління (що є необхідним для задоволення суспільних потреб) і гнучкості ринкового саморегулювання (що є потрібним для задоволення особистих потреб); 2) мішане управління економікою, яке дозволяє оптимально поєднувати вищі макроекономічні цілі: ефективність господарювання, стабільність економічного зростання, соціальну справедливість; 3) взаємодію регулятивних сил ринку і держави, що дозволяє зрівноважити сукупний попит і сукупну пропозицію та забезпечує подолання асиметричності концепції ефективного попиту кейнсіанців і концепції ефективного пропозиції неоконсерваторів. Засновником школи «великого неокласичного синтезу» вважається американський економіст П. Семюелсон. Саме йому належить перше видання найбільш популярного у світі підручника з економічної теорії «Економікс», що вийшло у світ 1948 року, де основна увага приділялася макроекономіці. Однак уже п'яте видання цього підручника значно підсилило розділ мікроекономіки і доповнило його результатами подальших наукових досліджень. Це було зроблено для того, щоб «врятувати теорію цін» як від тих, хто намагався її ігнорувати, так і від її прихильників, які бездумно обожнювали цю теорію.

Чотирнадцяте видання знаменитої «Економікс» П. Семюелсона і В. Нордгауза, яке вийшло вперше двома окремими книгами – «Макроекономіка» і «Мікроекономіка», було перекладено з англійської на українську мову

на початку 90-х років ХХ століття вченими-економістами Львівського національного університету імені Івана Франка, окремі з яких працюють нині у Львівському інституті банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). Воно зазначає, що немає строгої залежності, що вивчати на початку економічної теорії – макроекономіку чи мікроекономіку. Сорок відсотків викладачів, які подають вивчення економічної теорії в університетах США і Західної Європи через призму цього підручника, вважають, що вивчати мікроекономіку доцільно перед макроекономікою, інші – дотримуються протилежної думки. Як перші, так і другі підходи – правомірні, оскільки макроекономіка досліджує проблеми і поведінку всієї національної економіки, а мікроекономіка – її структурні елементи, використовуючи ціну як основний індикатор механізму розподілу ресурсів.

Отже, формування сучасної економічної теорії поступово перетворилося у дворівневу структуру: поряд із мікроекономікою сформувалася більш широка, складна і самостійна підсистема – макроекономіка, яка із 1930-х років захопила пріоритетні позиції як у практиці, так і в теорії. При вивченні макроекономіки потрібно враховувати певні особливості: 1) макроекономіка є складнішою за мікроекономіку, оскільки об'єднує різні точки зору, інколи навіть протилежні; 2) макроекономічний аналіз передбачає врахування багатьох чинників, зокрема соціальних, що деформують ринок; 3) загальна постановка проблем і поняттєвий апарат макроекономіки розроблені Д. М. Кейнсом та збагачені консерваторськими аналітичними підходами. Варто зазначити, що найперші Нобелівські премії з економіки (засновані 1968 року) були присуджені за особливі досягнення саме в галузі макроекономіки. І лише з 1990-х років першість у нагородах отримують наукові дослідження в галузі мікроекономіки [6, с. 413]. Це пояснюється тим, що мікроекономіка більшою мірою орієнтується на вирішення завдань економічної практики із застосуванням математики. Адже сучасні моделі прийняття рішень стали більш реальними і втратили свою абстрактність. Вони виконують роль важливого інструменту в розв'язанні проблем високого рівня безробіття, інфляції, некерованості ринків, економічного зростання, соціальних реформ тощо.

Висновки

1. Розвиток економічної науки – це постійний процес утвердження повної істини про економічні явища і процеси, що спричиняє народження нової теоретичної платформи, на якій об'єднуються досягнення різних точок зору і наукових концепцій.

2. Сучасна економічна теорія бере свій початок із мікроекономіки, теоретико-методологічну основу якої започаткував маржиналізм, що виник в 70-х роках ХІХ століття. Для мікроекономіки найбільш фундаментальною в науковому плані стала робота англійського економіста А. Маршалла

«Принципи економікс» (1890 р.), де назва політичної економії замінюється терміном «економікс». Методологія А. Маршалла характеризується поєднанням теорій граничної корисності і витрат виробництва, суб'єктивізмом, запереченням причинно-наслідкових зв'язків і дії об'єктивних економічних законів, застосуванням кількісного і математичних методів, аналізом функціональних залежностей, використанням ідеї еволюційного розвитку суспільства, дослідженням проблеми економічної рівноваги. Одночасно розвиток мікроекономіки пов'язаний із формуванням математичної школи в економічній науці.

3. Англійський економіст Дж. М. Кейнс у своїй всесвітньо відомій праці «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» (1936 р.) сформував нові принципи державного регулювання національної економіки і започаткував основи макроекономіки. Основним у макроекономічному аналізі вважається теорія відтворення всього суспільного капіталу, на якій базується програма державного регулювання економіки. Загалом, макроекономічний аналіз передбачає дослідження сукупних економічних процесів за допомогою функціональних залежностей між агрегативними величинами.

4. Державне втручання в економіку дає позитивні результати, але повністю уникнути спадів виробництва, безробіття, інфляції – не може. Саме це спричинило реанімацію поглядів неокласиків щодо ролі держави в економіці. Тому в неокласичному напрямі економічної науки виникла школа, яка виступила за збереження старих принципів побудови економіки. У широкому розумінні слова – це неоконсерватизм, а у вузькому – теорія монетаризму. Одночасно неоконсерватори створили теорію економіки пропозиції і теорію раціональних очікувань. Усі три теорії розробили модель макроекономічного регулювання, в основі якої – відродження ринкового саморегулювання і стимулювання приватного підприємництва. Однак жодна з них не змогла довести свою безумовну перевагу. Закономірним стало виникнення школи «великого неокласичного синтезу», яка узагальнила теоретичні і практичні досягнення різних концепцій і засновником якої вважається П. Семюелсон.

5. Конкретною формою прояву наукових ідей школи «великого неокласичного синтезу» вважається найбільш популярний у світі підручник з економічної теорії П. Семюелсона і В. Нордгауза «Економікс», який вивчають через призму макроекономіки і мікроекономіки. Останні виступають окремими частинами сучасної економічної теорії, тим самим утверджуючи теоретичну платформу всієї економічної науки.

Список використаних джерел

1. Стеблій Г. Я. Мікроекономіка: Навч. посібник. – К.: «Фірма ІНКІС», Центр навчальної літератури, 2007. – 221 с.

2. Стеблій Г. Я., Горбачевська О. В. Методологічні проблеми структуризації економічної теорії: Монографія. – Львів: ЛБІ НБУ, 2005. – 187 с.
3. Формування монетарної економіки і монетарної політики національного банку України в контексті розвитку світової економічної теорії: Монографія / Авт. кол.; За наук. ред. Т. С. Смовженко, Г. Я. Стеблій. – К.: УБС НБУ, 2010. – 271 с.
4. Аналітична економія: макроекономіка і мікроекономіка: Навч. посібник: У 2 кн. – Кн. 1: Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка / За ред. С. Панчишина і П. Островерха. – 4-те вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2006. – 723 с.
5. Енциклопедія для банкіра: у 2 т. – Том 1 (теоретична та історична частини) / Авт. кол.; За наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. Смовженко, канд. екон. наук, доц. Г. Стеблій, д-ра філос. наук, проф. З. Скринник. – К.: УБС НБУ, 2012. – 483 с.
6. Смовженко Т. С., Стеблій Г. Я. Наукові дослідження лауреатів Нобелівської премії з економіки в контексті інтеграційних процесів спільних проблем світового фінансового простору // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір (збірник наукових праць) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; Редкол.: відп. ред. В. С. Кравців. – Львів, 2012. – Вип. 2 (94). – 647 с.
7. Маршалл А. Принципы экономической науки: В 3 т.: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1993. – Т. 1. – 415 с.
8. История экономических учений: Учеб. пособие / Г. А. Шмарловская, А. Н. Тур, Е. Е. Лебедько и др.; Под ред. Г. А. Шмарловской. – Мн.: Новое знание, 2003. – 340 с.
9. Антология экономической классики: в 2-х т.: Пер. с англ. – М.: Эконов, 1993. – Т. 2. – 486 с.

Смовженко Т. С., Стеблій Г. Я.

Место и роль микро- и макроэкономики в экономической науке

Микроэкономика и макроэкономика определяются как отдельные части современной экономической теории, которые утверждают теоретическую платформу всей экономической науки.

Ключевые слова: *экономическая теория, макроэкономика, микроэкономика, политическая экономия.*

Smovzhenko T. S., Steblyi G. J.

The place and role of mikro- and makroekonomics in economics

Micro- and macroeconomics are defined as separate parts of modern economic theory that assert the theoretical platform of the whole science of economy.

Key words: *economic theory, macroeconomics, microeconomics, political economy.*

Смовженко Тамара Степанівна – доктор економічних наук, професор, ректор Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ);

Стеблій Галина Ярославівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економічної теорії Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ).